

פרשת בהר - מה ענין שמיטה אצל הר סיני? מקורות

ד"ר חזות גבריאלי

1. ויקרא פרק כה

(א) וַיְדַבֵּר יְקֹנֶק אֶל־מִשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר :

(ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לִיקֹנֶק :

(ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶד וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָה :

(ד) וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שְׁבַת לִיקֹנֶק שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכְרֶמֶד לֹא תִזְמַר :

(ה) אֵת סִפְיֵה קִצְיָרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת־עֲנָבֶיךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ :

(ו) וְהִיָּתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֶכְלָה לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְיָרְךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ :

(ז) וּלְבַהֲמֹתֶיךָ וּלְתַנְיָה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָה לְאֶכְלָל :

2. רש"י ויקרא פרק כה

(א) בהר סיני - מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בתורת כהנים. ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמיטיה היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב :

3. מסתבר שהרעיון הזה על דבר הקשר שבין הר סיני לשמיטה נמצא במדרש שלנו באופן נוסף. לכאורה, מופיע הרעיון של המדרש שלנו כבר בפתיחה לפרשת משפטים :

ואלה המשפטים - (ש"ר) כל מקום שנא' אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו (רש"י, שמות כא פס' א)

דברי רש"י אלו מדברים על הקשר שבין המצוות שנזכרו בהר סיני בעשרת הדברות לבין המצוות הפרטיות הבאות לאחר מכן. עיון מדוקדק ילמדנו את שנוסף בדברי המדרש בו אנו עסוקים : **מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני. אף כולם נאמרו כללותיהם ודקדוקיהם מסיני (ספרא, בהר פרשת א)**

הנושא שנתחדש במדרש שלנו איננו הקשר בין המצוות שנאמרו במעמד הר סיני לבין אלו שנאמרו לאחר מכן, אלא היחס שבין הכללים לפרטים. יחס זה זהה ליחס שבין הר סיני לבין השמיטה. הר סיני הוא הופעה של כללים. המדרש צריך להדגיש שכללי המצוות ודקדוקיהן נאמרו בסיני. ההדגשה הזו באה על בסיס התפיסה שבעצם אין מקום לעסוק במעמדים הגדולים בדקדוקי הדברים. המעמדים הגדולים עוסקים ברעיונות נשגבים, בעניינים מופשטים, בכללים. העיסוק בפרטים עלול להעיק, להחשיך, לכלוא את הרוח הגדולה של המעמד. כאן באה ההדגשה האומרת שכשם שהכללים ניתנו מסיני כך גם הפרטים, ודקדוקי המצוות.

4. עיקר הידיעה היא, שתהי' כללות התורה דבקה בלב בחוזק והכרה ברורה כ"כ, עד שמכח השפעת הכלל יושפע כח הזהירות הפרטי לכל מצות ודקדוקי תורה, ואז דומה הדבר לכח חיים הנובע מן הלב ומתפשט על האברים כולם. מה שאין כן מבלעדי הידיעה האמיתית הכללית הרי כל דבר מן התורה הוא ענין מיוחד בפני עצמו, וזה מטיל שבוש ביסוד הכרת התורה, ומונע מעבודת אהבה ונדבה, "והיה להם דבר ד' צו לצו קו לקו". כי צריך שיהיו דברי תורה ניכרים לחקה אחת ומצוה אחת (אורות התורה, פ"ג אות ג)

5. מצאנו רעיון דומה בדברי חז"ל:

ועלהו לא יבול אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה אמר רב אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד שנאמר ועלהו לא יבול (ע"ז יט ע"ב)

6. ... שריג אחד של עץ גדול ורב הענפים והשרשים, שרק קצהו נגלה לעינינו, ויתרו טמיר הוא עדיין ממנו, אבל ברור אנו יודעים, שאותם החקים השולטים בקצה השריג שולטים הם בכל מלא העץ, מראשית צמרתו עד תחתית שרשיו... כשמתגלה לפנינו חזיון רוחני. רעיוני, מחשבה ומהלך דעה, מתוך נשמתה של האומה... בודאי שכך המדה צריכה להיות להתחשב עם המציאות הזאת כמציאות חקית, להסתכל עד כמה עמוק עמוק הוא הרוח, במעמקי הנשמה הכללית של האומה, שהוא גורם שצורה רעיונית כזאת, בדמות דעה והלכה המטפלת עם רגשי נפש, תתגלה בו (מאמרי הראי"ה, על במותינו חללים)

7. ויש לעיין בעומק המצווה הזאת והקשר שלה לסיני.

מובא במדרש (ויקרא רבה פרשה א):

"(תהלים קג) גבורי כח עושי דברו, במה הכתוב מדבר? א"ר יצחק: בשומרי שביעית הכתוב מדבר, בנהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום א' לשבת אחת לחודש א' שמא לשאר ימות השנה, ודין חמי חקליה ביירה כרמיה ביירה ויהבי ארנונא ושתיק, יש לך גבור גדול מזה! וא"ת אינו מדבר בשומרי שביעית נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן (דברים טו) וזה דבר השמיטה מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר.

עושי דברו, רבי הונא בשם ר' אחא אמר: בישראל שעמדו לפני הר סיני הכתוב מדבר, שהקדימו עשייה לשמיעה, ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, לשמוע בקול דברו".

שתי דרשות נאמרו על אותו פסוק "עושי דברו לשמוע בקול דברו", א. בענין שומרי שביעית, ב. ובענין מקבלי תורה בסיני. על שניהם נאמר גבורי כח, ועליהם נאמר שהם כמלאכים, כפי שנאמר בתחילת הפסוק "ברכו ה' מלאכיו".

ואמרו עוד בגמרא (שבת דף פח עמוד א):

"אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר לשמע. אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב (שיר השירים ב) "כתפוח בעצי היער" למה נמשלו ישראל לתפוח - לומר לך: מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל - הקדימו נעשה לנשמע".

נראה לומר, שהצד השווה בשניהם, שהם מקבלים על עצמם דבר שאינו מקובל על פי כללי ההיגיון, אין בו טעם ודעת, רק מתוך אמונה צרופה בבורא עולם, שרוצה בטובת ברואיו. כך קבלו תורה בלא שידעו מה כתוב בה, וכך שמטו שדותיהם מתוך בטחון בקב"ה שידאג לפרנסתם, לשון המדרש שרואה שדהו הפקר "ושותק", מלמדת על קבלת הדברים בשתיקה ומתוך שויון נפש, המורה על בטחון מוחלט בקב"ה.